

## ROZMAITOŚCI.

---

*O życiu i pismach Franciszka Ksawerego hr. Gozdawa  
Giżyckiego.*

Nereusz Bartłomiej Franciszek Ksawery Giżycki urodził się 26 sierpnia 1786 r. w majątności familijnej wsi Skowrodki w powiecie starokonstantyńskim, gubernii wołyńskiej, z ojca Tadeusza kasztelana wyszogrodzkiego, generał-adjutanta (przy boku hetm. Branickiego), zmarłego we Lwowie 14 października 1801, i z matki Agnieszki z Rakowskich, zmarłej w Wiedniu 1817 roku.

Początkowo wychowywał się w domu pod okiem i opieką rodziców, wraz z dwoma rodzonymi braćmi: ś. p. Ludwikiem, starszym, i Janem żyjącym, młodszym; następnie oddany na wychowanie do Warszawy, gdzie po ukończeniu nauk wszechnicznych, wszedł w roku 1807 do bióra byłej kommisyi żywności Księztwa Warszawskiego, w stopniu sekretarza.

W roku 1808 otrzymawszy żądane uwolnienie od służby, użytym został przez tenże rząd do missyi bezowocnej w celu odzyskania summ neapolitańskich, po której udał się w nową naukową podróż z panem J. M. z W. do Szwecyi, Norwegii i Islandyi, zapuszczając się aż do siedzib Eskimosów; poczem (w roku następnym) zwiedził góry Miodoborskie i Ukrainę, którąto podróż drukiem ogłosił. Pierwszy ten plód literacki zawdzięcza nasz autor zachęcie towarzysza podróży do Szwecyi, którą we wstępie objawia, i widać że mu ta posłużyła, bo wysnuła z pióra jego więcej trzydziestu pism, które na końcu wyszczególniamy.

Po upływie lat dwóch wstępuje powtórnie, w październiku 1810 roku do bióra byłej Dyrekcyi żywności Księztwa Warszawskiego w stopniu pierw zajmowanym; lecz i tą razą nie na długo,

bo dla słabości zdrowia zmuszony był prosić o uwolnienie od służby, którą w roku następnym 1811 uzyskał.

Mimo że był zdrowia wątłego od urodzenia, nie wypoczywał, bo nie dozwoliły mu tego okoliczności ówczesne. Powoływany do różnych posług krajowych, wywiązywał się z największą gorliwością i poświęceniem prawdziwie obywatelskiem.

Zmuszony do opuszczenia kraju, kiedy mu później ułatwiono powrót, osiadłszy w Warszawie zajął się wydawaniem pisma p. n. *Pamiętnik zagraniczny*, 1816 r. W r. 1817 połączył się węzłem małżeńskim z Barbarą Skowrońską; tegoż r. 20 czerwca nabywa w Galicyi dobra Zdziarce z przyległościami, a znany już z głoszonych drukiem prac literackich i wiadomości dokładnych rzeczy krajowych, powołanym został dnia 6 września t. r. na członka Towarzystwa statystycznego do opisanja gubernii wołyńskiej, w której znakomity udział zajmował.

W r. 1818 zajmował się jeszcze redakcją *Gazety wiejskiej*, na czém zdaje się kończy czas przedwstępu po raz trzeci do bióra audytoryatu, gdyż zaprzestał zajmować się literaturą, którą od r. 1809 dotąd prawie rok rocznie swemi płodami zasilął, a natomiast z potwierdzonym przez deputacją wybraną z grona senatu na dniu 25 marca 1821 r. tytułem hrabiego, pojawia się znów na dniu 31 stycznia 1824 r. posunięty w stopniu podszefera bióra, w wydziale audytoryatu generalnego w Kommissyi Rządowej Wojny, którąto posadę, zniewolony interesami familijnymi, ostatecznie opuszcza; o czém świadczy dymissya uzyskana na dniu 15 lipca 1825 r. z rozkazu cesarza Ałexandra I, assymilująca go do stopnia majora.

Odtąd osiadł w jednym z posiadanych majątków ziemskich Remiszowicach w Kaliskiem, lub Pianowej i Zamościu w Mazowieckiem, gdzie się wyłącznie zajmował gospodarstwem, hodowaniem kwiatów, sadów, upiększeniem siedlisk swych wiejskich i t. p. Nie przepominał on swe praktycznie doświadczane przyjemności życia wiejskiego rozpowszechnić drukiem.

We wszystkich jego pismach dotąd wydanych przebija się szczerza życzliwość dla kraju rodzinnego i jego mieszkańców; rad był go widzieć oświeconym, zamożnym, ziemianina przywiązanym do swój zagrody, ku czemu podał mu doświadczone środki miłego zajęcia się w niej, w gospodarstwie i miłego oku przyozdobienia.

Niedługo cieszył się tym błogim pokojem i miłém sielskiem zajęciem. Po wypadkach roku 1830 zmuszony był wyprzedać dobra swe i powtórnie kraj wraz z rodziną na zawsze opuścić.

Ze znacznie uszczuploną fortuną, obarczony rodziną, przenosi się w obce strony: osiada naprzemian częścią we Lwowie, częścią w Wiedniu, by, jeśli nie przynnożyć, przynajmniej nie uronić nadto uszczuplonego mienia, i zająć się odpowiedniem wychowaniem dzieci.

Mimo słabych sił fizycznych, wola silna dokonała zamiaru. Ująwszy żelazną ręką grosz oszczędzony, obracał nim w sposób uczciwy, by z niego wydobyć dochód potrzebny. Obok tego przywiodł na pamięć owe błogie chwile życia, kiedy to niekoniecznie było potrzebnem zarabiać piórem, a korzyści z niego odnosił: czemużby niemi dziś tych samych pozyskać nie potrafił? Ujął je więc i wysnuł z niego w ostatnim dziesiątku lat życia nierównie znaczniejszy poczet pism od pierwszego.

Rozliczność treści wskazuje najwidoczniej dążenie do pomnożenia potrzebnych dochodów, które w miarę ubywających sił, a dorastającego potomstwa, tém potrzebniejszymi się okazały. Dopomagały mu niemało: znajomość języków dokładna i wszechstronne wiadomości w różnych gałęziach nauk; dlaczego gotów był podjąć się dostarczenia każdej treści popłatnej w drodze księgarskiej.

Wydanie dzieła ogrodniczego zjednało mu dyplom na członka korespondującego Towarzystwa Ogrodniczego w Wiedniu.

W roku 1849 wyjechał na mieszkanie do Wiednia, żkąd po zamąż-wyjęciu córki najmłodziej Władysławy, bawiącej dotąd u swjej siostry starszej zamężnej, w lipcu 1850 r. do Lwowa powrócił, by już ostatnie dni skołatanego troskami życia u swych dzieci lub w ich bliskości dokonać.

Niedługo cieszył się nadzieją spokojnego dożycia lat, bo przeziębwszy się w drodze, a będąc i tak oddawna cierpiącym, zapadł mocno na zdrowiu. Wyjechał ze Lwowa w celu udania się do Ułęczna, by na łonie swjej rodziny życie zakończyć, lecz nie zdążył już na miejsce; pozostał w Drohobyczu, gdzie mimo wszelkiej troskliwości dzieci i pomocy, w dniu 14 września 1850 r. życie zakończył. Pochowany stosownie do swjej woli ostatniej w Drohobyczu.

Podajemy tu poczet chronologiczny pism drukiem ogłoszonych i w rękopiśmie pozostałych:

1. *Podróż w górach Miodoborskich*, przez X. G. (str. 64), w 8-cie małej. (Krzemieniec), 1809. Rzecz bardzo pobieżnie na wezwanie towarzysza podróży do Szwecyi napisana.

2. *Rys Ukrainy zachodniej*, przez X. G. (str. 54), w 8-ce. (Krzemieniec), 1810. Bent. t. II, str. 807. Do napisania tego rysu

spowodowany wysłłem niemieckiem dziełem: „Podróż w Polsce,” gdzie znaną mu Ukrainę fałszywie wystawiono.

3. *O żebrakach i podrzutkach.* Ułamek z dzieł pana d'Eon de Beaumont ministra, tłumaczony z francuzkiego przez X. G. (jedna kartka przemowy i 34 str.), w 8-ce. (Krzemieniec). 1810.

4. *Myśli o poprawie budowlu wiejskiej w kraju między Bugiem a Dniestrem, z wystawnikami* (str. 51 i 3 tabl. rycin), w 8-ce. (Krzemieniec). 1810. Przypis. Zygm. Vogel, profesorowi narodowemu liceum szkoły wołyńskiej.

5. *Duch wiary chrześcijańskiej czyli jej piękności i zalety.* Wydanie skrócone dla użytku młodzieży, przez F. A. de Chateaubriand. Przełożone z francuzkiego przez Xa. G. G. i Ga. B. 2 tomy (str. t. I, XVI, 298; t. II, 307), w 8-ce. Wrocław, druk i nakład W. B. Korna. 1816.

6. *Memoryał o zaprowadzeniu assekuracji ogniewej na Podolu* (wyd. bez wymienienia miejsca i roku).

7. *Pamiętnik zagraniczny, naukowy, historyczny i polityczny,* w 4-ce. Warszawa. 1816. Stycz., Luty, Marz. (wychodził w Warszawie cztery razy na miesiąc w numerach składających się z 1 1/2 do 2 arkuszy). Roczna przedpłata w Warszawie i w kraju 50 złp.

8. *Gazeta wiejska czyli wiadomości gospodarsko-rolnicze, wydawane przez F. X. G(rossa).* 3 tomy czyli roczniki (tom I 416 t. II 414, t. III, 416), w 4-ce. Warszawa, w drukarni rządowej 1817—1819. W drugiej połowie tomu II znajduje się 9 rozpraw tego pisarza, oznaczonych X. G. G.

9. *O przyozdobieniu siedlisk wiejskich. Rzecz zastosowana do Polski.* 2 tomy z kilku tablicami rycin. (Tom I 2 kart. wstępne i 254 str., tom II str. 206), w 8-ce. Warszawa, nakładem i drukiem N. Glücksberga. 1827.

10. *Budownictwo zastosowane do potrzeb ziemianina polskiego, ze 100 rycinami, przedstawiającemi wzory różnych budynków i posady wiosek, folwarków i siedlisk włościańskich; przez autora dzieła pod tytułem: „O przyozdobieniu siedlisk wiejskich.”* 2 tomy (tom I str. 174, t. II 100 tablic rycin), w 8-ce. Warszawa, nakł. G. Senewalda (1827).

11. *Dokładna nauka warzenia piwa według metody Łotwej, stwierdzonej ośmioletniem doświadczeniem, do wynalazków najnowszych zastosowana. Z przydanem opisaniem aparatu do studzenia, zastępującego zwyczajne kilszoki, za pomocą którego piwo wrzące w przeciągu jednej minuty do temperatury wody studziennnej ochłodzić może; przedstawiona w sposobie praktycznym, przez Karola*

*Wilhelma Schmidta*, autora rozmaitych dzieł technologicznych. Przełożona z języka niemieckiego dla użytku ziemian polskich (str. XII, 238), w 8-ce. Warszawa, nakład i druk N. Glücksberga. 1830.

12. *Rozmyślania chrześcianina w duchu Ewangelii* (rękopis). Pod tém, a raczej, jak się wyraża tłumacz w liście pisanym 16 listopada 1843 r. do piszącego to, pod tytułem: „Medytacyów,” zamierzał dostarczyć kazań całorocznych, niedzielnych i świątecznych na 4 tomy; nie znalazłszy jednakże przedsiębiorcy na nie, przestał na tomie pierwszym, obejmującym: Kazania adwentowe włącznie do Trzech Króli. Będzie to zapewne przekład z mowcy naonczas słynnego.

13. *Krótkie opisanie województw i ziem polskich i litewskich w pierwszej połowie ośmnastego wieku, pod względem geografii i statystyki, z mapką do téj epoki odnoszącą się*. Rękopis ten, wygotowany jeszcze 1844 r. do druku, składa się z dwóch rozdziałów: pierwszy jest prostym skróconym wyjątkiem z geografii Królestwa Polskiego, drukowanej w Warszawie 1769 r., dziś już rzadkiej; a drugi nie był dotąd ogłoszony drukiem; mapka przydana dla chcących obeznać się ze stanem Polski w téj epoce, jest kopią zbiorowój mapy *Zanoni*ego, wydanej 1772 r. (Rękopis).

14. *Ogrodnictwo zastosowane do potrzeb ziemianina polskiego*, przez autora pism: „O przyozdobieniu siedlisk wiejskich, tudzież o budownictwie zastosowaném do potrzeb ziemianina polskiego” (6 tablic lit., 3 kart przemowy i str. 326), w 8-ce. Lwów, nakład Fr. Pillera i Spółki. 1845. Autor przypisał to dzieło szanownemu Towarzystwu Ogrodniczemu w Wiedniu (którego był członkiem korespondującym). To co autor w przemowie mieni być trzeciem wydaniem, ma się rozumieć: pierwsze dzieło przytoczone pod liczb. 9, drugie pod liczbą 10, a trzecie niniejsze.

15. *Badania w przedmiocie rzeczy przyrodzonych w Galicyi, w Królestwie Polskiem, na Wołyniu i na Podolu, z przydaną mapką geognostyczną* (2 kart i str. 229), w 8-ce. Lwów, nakładem K. Jabłońskiego, 1845. Ta materya naukowa była autorowi najulubieńszą, bo wyraża się w przedmowie, iż poszukiwania te urosły, w przeciągu lat 40 do objętości (téj) książki, początkowo przedsięwzięte dla własnej tylko nauki.

16. *Dzieje Królestwa Polskiego przez Jana Albertrandego*, wydanie ponowione według edycji pierwiastkowej z r. 1766 i powiększone dodatkami, 2 tomy (t. I str. IV i 355, II, 226), w 8-ce. Lwów, nakł. K. Jabłońskiego, 1846. Następne dodatki są napisane

prze F. X. Giżyckiego w t. I od str. 320 do końca. Przypadki znaczniejsze za Stanisława Augusta i cały tom II, wydany także w osobnych odbiciach pod tytułem: *a)* „Wiadomość historyczna o krajach połączonych z Polską i o jej lennościach,” przez X. G. (str. 124), w 8-ce. Lwów, nakład K. Jabłońskiego, 1846, i *b)* „Treść dziejów kościoła polskiego i wykaz zbiorowy prawodawstwa politycznego i kształtu rządu w Polsce,” przez X. G. (str. 102), w 8-ce. Lwów, nakł. K. Jabłońskiego, 1846. W dodatkach powyższych zachował autor porządek chronologiczny, jaki się w dziejach Al-bertrandego znajduje.

17. *Wiadomości o stanie handlu i przemysłu w Polsce w wiekach dawniejszych*, przez autora pism: „O przyozdobieniu siedlisk wiejskich, tudzież o budownictwie zastosowanem do potrzeb ziemianina polskiego” (str. 179), w 8-ce. Stanisławów, druk i nakł J. P. Pillera, 1846. Według autora jest to tylko prosty zbiór rozrzuconych wiadomości téj treści, w dziełach autorów dawnych i nowszych, w pismach czasowych i od okoliczności wydanych, uporządkowanych kolejną lat i wypadków, z przydaniem urzędzeń dawniejszych. Większą część przedmiotów w tém piśmie gruntuje autor na statutach, konstytucjach, lustracyach, taryfach i innych dokumentach urzędowych, tudzież na wyjątkach z dzieł autorów krajowych; mniejszą część, traktującą stosunki postronne, mianowicie z Gdańskiem, wyjął autor z obcych pisarzy, między innymi z *Jekla*. Prócz tego ograniczył ten zbiór na szczegółach dotyczących bezpośrednio kraju składającego dawniej Wielko i Małopolskę, z zupełnem pominięciem Litwy, ile że stosunki handlowe téj prowincyi w wiekach dawniejszych nie dosyć wyjaśnione.

18. *Zasady praktyczne chemii i ziemiorodztwa rolniczego, Wilhelm Jonstona*, przekład zastosowany do trybu gospodarstwa polskiego. Według spisu pism autora, pozostałego w papierach pośmiertnych, przełożył autor to dzieło w r. 1846, niewiadomo jednakże piszącemu ktoby ten rękopism posiadał. W r. 1847 wyszedł wprawdzie we Lwowie u Pillera przekład „Katechizmu rolniczego,” tłumacz wymieniony *M. Oborski*.

19. Listem z Wiednia z d. 11 sierpnia r. 1846 donosi autor o napisaniu dzieła nader interesującego, po części historycznego, po części krajopisarskiego, po części obyczajów krajowych dotyczącego, odnoszącego się do epoki od r. 1800 do 1830, w guście dziełek pani *Rautenstrauch*. Niewiadomy piszącemu posiadacz tego ciekawego pamiątnika, spisane go przez naocznego świadka.

20. *Kalendarz historyczny Lwowski na rok 1847*.

21. Listem z Wiednia z d. 5 kwietnia r. 1847 donosi autor o napisaniu: „Dzieje prawodawstwa politycznego państwa Polskiego od czasów najdawniejszych do r. 1793.” Z dalszej treści listu tego okazuje się, iż pismo to było przełożone z języka niemieckiego.

22. *Kalendarz historyczny Stanisławowski* na r. 1847.

23. *Dzień uświęcony modlitwą*. Zbiór nabożeństwa dla chrześcian katolików. Według pozostałego spisu pism autora, miała ta książeczka wyjść w Stanisławowie u J. P. Pillera w r. 1846; gdy jej jednakże w spisie tego drukarza nie znachodzę, sądzę, iż musiała wyjść pod tytułem odmiennym, o czém jednakże autor nie wspomina.

24. *Dzieje panowania w Polsce króla Augusta Włórego, księcia elektora saskiego*, opisane przez księdza de Parthenay. Przełożył z języka francuzkiego na ojczysty X. G. r. 1847. Tłumacz twierdzi, iż z dzieła pisanego przez autora współcześnie żyjącego, o wierności wielu faktów w nich dotkniętych sądzić można. Rękopism ten, do piętnastu arkuszy druku wydać mogący, nie jest dotąd drukiem ogłoszony.

25. *Dzieje elekcyi królów polskich od r. 1572 do r. 1674*, opisane przez Michała Dawida de la Bizardière; przełożył z języka francuzkiego na ojczysty i przypisami pomnożył X. G. w r. 1847. Rękopism. Tłumacz pominął tu opisanie elekcyi Augusta II i Stanisława I Leszczyńskiego z powodu, że te znajdują się bardzo dokładnie opisane w rękopismie pod liczbą 24 wymienione.

26. *Dziesięcioletni okres w dziejach polskich, obejmujący sprawy dwukrotnego powołania na tron króla Stanisława I (Leszczyńskiego)* opisał z podania kronikarzów obcych X. G. w r. 1847. Rękopism ten obejmuje także elekcyą Augusta III.

27. *Artykuły do kalendarza historycznego Lwowskiego i Stanisławowskiego r. 1848 i 1849*, przygotowane w r. 1847. Rękopism.

28. *Dzieje panowania pierwszych władzców polskich z rodu Piasta*. Rzecz wyjęta z pierwszego oddziału historii polskiej *Ryszarda Röpella*, i przeniesiona w przekładzie skróconym z języka niemieckiego na ojczysty, z przydaniem niektórych objaśniających ułamek i przypisów, wziętych z „Historii narodu polskiego” X. A. Naruszewicza; przez X. G. w r. 1848. Rękopism.

29. *Status causae o zabójstwie JW. Bartłomieja Giżyckiego, kasztelana wyszogrodzkiego, d. 6 grudnia 1768 r. zaszłém*, jako odpowiedź i zabicie potwarzy rzuconej w powieści „Wernyhora przez Michała Czajkowskiego autora” (str. 27), w 8-ce. Lipsk, w komi-



sie księgarni zagranicznej, 1848. Autor dowodzi fałszu wydrukowaniem tu kilku dokumentów, wyjaśniających sprawę przez M. Czajkowskiego dotkniętą.

30. *Kronika ludu żydowskiego w Polsce*, przełożona z włoskiego *Sebastjana Ciampi'ego*, beneficjanta sandomierskiego, członka Tow. Nauk. Warsz., przez X. G. w r. 1848. Rękopism in fol. str. 39.

31. *Dzieje panowania Michała Wiśniowieckiego, króla Polskiego Wielkiego Księcia Litewskiego*, opisane przez hr. Salvandy. Przełożył z francuzkiego, z przydaniem przypisów objaśniających, X. G. (str. 72), w 8-ce. Lwów, nakł. zakł. narodow. Imienia Ossolińskich, w r. 1849.

32. *Artykuły do kalendarza Stanisławowskiego na r. 1850*, w roku 1849 przygotowane.

33. *Dzieje panowania Jana III (Sobieskiego), króla Polskiego Wielkiego Księcia Litewskiego*, opisane chronologicznie z wyimków i w przekładzie z dzieł autorów obcych: przytém dodanie przypisów z dzieł autorów ojczystych, przez X. G., w r. 1849, w Ischl. Rękopism in fol. str. 229.

34. *Treść dziejów Księstwa Warszawskiego*, przez Leonarda Chodzkę. Rzecz przełożona z języka francuzkiego na ojczysty, z przydaniem przypisów objaśniających, przez X. G., w r. 1850. Rękopism in fol., str. 99.

35. *Wiadomość historyczna o odzyskaniu państwa ojczystego przez Demetriusza (Dymitra Iwanowicza) Wielkiego Księcia Moskiewskiego w r. 1605*. Rzecz wyjęta ze zbiorów odnoszących się do dziejów Polski pism rozmaitych, wydanych w Berlinie przez Nowakowskiego pod tytułem: „*Źródła do dziejów polskich i t. d.*” Przekład z języka włoskiego, a w części z łacińskiego, przez X. G., zdaje się w r. 1850. Rękopism in fol. str. 24.

36. *Rzetelne przedstawienie okoliczności powtórnego powołania na tron polski Stanisława I (Leszczyńskiego)*, w listach poufanych naocznego świadka, pisanych z Warszawy w r. 1733 w narzeczu francuzkiém, dnia 11 września. Przekład X. G. (zdaje się w roku 1850). Rękopism in fol. str. 12.

37. *Zawiązanie się legionów polskich i ich działania*. Rękopism in fol. str. 12; zdaje się w r. 1850 napisane

38. *Nauka wrózenia*, obejmująca kabalistykę, geomancyą, horoskopy, nekromancyą i t. d. Przemyśl, 1853, w 8-ce, str. VI i 322. (Rozbiór jest w *Telegrafie*, 1853, Nr 135).

Lwów, we wrześniu 1862.

Kajetan Jabłoński.